Ã• upphafi var skynsemin

OrÃ°asambandiÃ° â??aÃ° gjalda skynsemiâ?? kemur nokkrum sinnum fyrir Ã fornum textum. Ã?aÃ° er athyglisvert aÃ° Ã tveimur tilvikum er orÃ°alaginu beitt viÃ° mjÃ¶g sambÃ¦rilegar aÃ°stÃ¦Ã°ur, nÃ¡nar tiltekiÃ° Ã¾ar sem rÃ¦tt er um dauÃ°astund mannsins og yfirvofandi reikningsskil hans andspÃ¦nis GuÃ°i. Ã• *JÃ³ns sÃ¶gu postula* I er Ã¾aÃ° postulinn og guÃ°spjallamaÃ°urinn JÃ³hannes Sebedeusson sem Ã¡varpar gamlan kunningja sinn, ungan mann sem var Ã¡Ã°ur undir handleiÃ°slu hans en leiddist sÃÃ°ar Ãºt Ã¡ braut glÃ¦pa. Postulinn vill snÃºa unga manninum aftur Ã¡ rÃ©ttan veg og bÃ½Ã°st jafnvel til aÃ° deyja Ã hans staÃ° ef ekkert annaÃ° dugar til aÃ° bÃ¦ta fyrir misgjÃ¶rÃ°ir hans: â??HrÃ¦Ã°stu eigi, vesÃ¦ll maÃ°ur, hefir Ã¾Ãº enn nokkra von, Ã¾vÃ aÃ° Ã©g skal gjalda guÃ°i skynsemi fyrir Ã¾ig, bÃºinn skal Ã©g aÃ° deyja fyrir Ã¾Ãnar sakir, svo sem Kristur dÃ³ fyrir vorar.â?? Ã• *Ceciliu sÃ¶gu meyjar* er Ã¾aÃ° pÃslarvotturinn Valerianus sem stendur hvergi banginn frammi fyrir blÃ³Ã°Ã¾yrstum greifa sem er Ã¾ess albÃºinn aÃ° pynta hann til dauÃ°a, og segir: â??HvaÃ° eruÃ° Ã¾Ã©r eÃ°a konungar yÃ°rir nema hÃmandi manneskjur Ã heimi Ã¾essum um stund, og munu deyja af stundu, og skulu gjalda Ã¾Ã¡ skynsemi guÃ°i fyrir verk yÃ°ur og veldi Ã¾aÃ° er hann gaf ykkur.â??

DauÃ°astundin Ã frÃ¶nsku 15. aldar handriti. MikjÃ¡ll erkiengill og Ã³nefndur djÃ¶full berjast um sÃ¡l mannsins en GuÃ° fylgist Ã¡bÃºÃ°arfullur meÃ°.

Ã• bÃ¡Ã°um sÃ¶gunum sem hÃ©r er vitnaÃ° til er talaÃ° um aÃ° â??gjalda skynsemiâ?? Ã merkingunni: â??aÃ° skila inn yfirliti um gjÃ¶rÃ°ir sÃnar.â?? Hugsunin er hagrÃ¦n Ã Ã¶llum aÃ°alatriÃ°um; dauÃ°inn og skatturinn eru jafn Ã³umflÃ½janlegir og bÃ¡Ã°ir krefjast Ã¾ess aÃ° Ã¾Ãº fyllir Ãºt viÃ°eigandi eyÃ°ublaÃ° um eignir og skuldir Ã¡ tilsettum tÃma. Merking orÃ°sins â??skynsemiâ?? virÃ°ist hÃ©r alls Ã³lÃk Ã¾vÃ sem tÃÃ°kast Ã nÃºtÃmamÃ¡li.

StÃ¦rsti hlutinn af Ã¾eim sÃ¶gum sem skrÃ¡Ã°ar voru hÃ©rlendis um heilaga karla og konur Ã¡ miÃ°Ã¶ldum eru Ã¾Ã½Ã°ingar Ãºr latÃnu, og svo er einnig um Ã¾essar tvÃ¦r. SamanburÃ°ur viÃ° latneska textann leiÃ°ir Ã ljÃ³s aÃ° orÃ°alagiÃ° â??aÃ° gjalda skynsemiâ?? er Ã¾Ã½Ã°ing Ã¡ latneska orÃ°asambandinu â??reddere rationemâ??. SÃ¶gnin â??reddoâ?? merkir â??endurgjaldaâ?? eÃ°a â??gefa til bakaâ??, einkum Ã¾aÃ° sem fengiÃ° hefur veriÃ° aÃ° lÃ¡ni, en er einnig notuÃ° Ã almennri merkingu um Ã¾aÃ° aÃ° koma einhverju (Ã¾ar meÃ° taliÃ° manneskjum) aftur Ã¡ sinn rÃ©tta staÃ° (til dÃ¦mis Ã sitt rÃ©tta embÃ¦tti). Hvort sem viÃ° greiÃ°um af hÃºsnÃ¦Ã°islÃ¡ninu, skilum bÃ³k Ã¡ bÃ³kasafniÃ° eÃ°a umbunum barni fyrir gÃ³Ã°a hegÃ°un â?? alltaf erum viÃ° aÃ° koma skikk Ã¡

hlutina, halda heiminum Ã jafnvÃ¦gi og spyrna viÃ° Ã³reiÃ°unni sem bÃÃ°ur handan viÃ° horniÃ° ef hirÃ°uleysiÃ° tekur vÃ¶ldin.

OrÃ°iÃ° â??ratioâ?? er margrÃ¦tt Ã latÃnu og er bÃ¦Ã°i notaÃ° Ã¡ sviÃ°i stÃ¦rÃ°frÃ¦Ã°i og siÃ°frÃ¦Ã°i. OrÃ°iÃ° er rÃ³tskylt sÃ¶gninni â??reorâ?? sem merkir Ã½mist â??aÃ° reiknaâ?? (Ã hinu stÃ¦rÃ°frÃ¦Ã°ilega samhengi) eÃ°a â??aÃ° metaâ?? og â??Ã¡lÃtaâ?? (Ã siÃ°frÃ¦Ã°inni). SiÃ°frÃ¦Ã°ilega athÃ¶fnin er aÃ° flestu leyti sniÃ°in eftir hinni stÃ¦rÃ°frÃ¦Ã°ilegu; Ã¾egar viÃ° metum innrÃ¦ti manneskjunnar Ã¾urfum viÃ° aÃ° tÃna til gjÃ¶rÃ°ir hennar og skoÃ°anir, og â??reiknaâ?? Ã¾Ã¦r Ãºt â?? leggja saman hiÃ° jÃ¡kvÃ¦Ã°a og draga frÃ¡ hiÃ° neikvÃ¦Ã°a. Ã•lit okkar Ã¡ Ã¶Ã°ru fÃ³lki Ã¦tti helst aldrei aÃ° vera huglÃ¦gt, handahÃ³fskennt eÃ°a Ã³rÃ¶kstutt, heldur skyldi Ã¾aÃ° Ã¡vallt grundvallast Ã¡ rÃ©ttum Ãºtreikningum. Ã?egar framkoma okkar viÃ° aÃ°ra byggir Ã¡ sanngjÃ¶rnum Ãºtreikningi er Ã¶ruggt aÃ° hÃºn felur Ã sÃ©r â??ratioâ?? eÃ°a skynsemi.

OrÃ°iÃ° â??skynsemiâ?? sem Ã¾Ã½Ã°ing latneska orÃ°sins â??ratioâ?? kemur fyrir Ã hÃ³milÃum sem mÃ³tast Ã¡ 12. Ã¶ld og teljast Ã¾vÃ til allra elstu ritheimilda sem varÃ°veitar eru Ã¡ Ãslensku. â??Skynsemiâ?? getur sÃ¶muleiÃ°is haft sÃ¶mu merkingu og orÃ°iÃ° â??Ã¡stÃ¦aâ?? Ã nÃºtÃ-mamÃ¡li. Ã• Ã¦vintÃ½ri einu sem Ã¾Ã½tt var Ã¡ 14. Ã¶ld er sagt frÃ¡ biskupi sem rÃ¦Ã°ir drykklanga stund viÃ° ungfrÃº sem leitar til hans en vÃsar henni sÃÃ°an frÃ¡ sÃ©r â??fyrir Ã¾Ã¡ skynsemi aÃ° messutÃmi var kominn.â?? Ã• *StjÃ³rn* er â??skynsemiâ?? jafnvel notaÃ° sem Ã¾Ã½Ã°ing Ã¡ latneska orÃ°inu â??causaâ??. Ã• *Silvesters sÃ¶gu* er biskupinn Eufrosinus krafinn svara um Ã¾aÃ° hvers vegna hann fastar Ã¡ laugardÃ¶gum frekar en fimmtudÃ¶gum. Svar biskupsins er svohljÃ³Ã°andi: â??Ã?Ã¶rf mÃ¡ Ã¾ar vinna til fullrar skynsemi, ef vÃ©r vitum aÃ° helgir feÃ°ur postular vorir hafa boÃ°iÃ°, en Ã¾Ã³ er skynsemi gjaldandi, Ã¾ar er skynsemi er leitaÃ°.â?? Ã?etta Ã¾Ã½Ã°ir meÃ° Ã¶Ã°rum orÃ°um: â??Ã?aÃ° Ã¦tti nÃº aÃ° teljast fullgild Ã¡stÃ¦Ã°a aÃ° postularnir sÃ¶gÃ°u aÃ° Ã¾etta Ã¦tti aÃ° vera svona, en Ã¾aÃ° er sjÃ¡lfsagt aÃ° tilfÃ¦ra rÃ¶kin Ãºr Ã¾vÃ aÃ° beÃ°iÃ° er um rÃ¶kstuÃ°ning.â?? HÃ©r kemur orÃ°iÃ° â??skynsemiâ?? fyrir Ã¾risvar sinnum Ã einni og sÃ¶mu mÃ¡lsgrein.

OrÃ°iÃ° â??skynsemiâ?? vÃsar til Ãºtreiknings og Ã¡stÃ¦Ã°u en merkingin getur jafnframt fÃ¦rst yfir Ã¡ mÃ¡lflutninginn eÃ°a frÃ¡sÃ¶gnina um Ã¾essi atriÃ°i, lÃkt og sÃ©st Ã¡ dÃ¦munum tveimur Ãºr *JÃ³ns sÃ¶gu postula* og *Ceciliu sÃ¶gu*. Ã?etta er sambÃ¦rilegt latneska orÃ°inu â??ratioâ?? og hinni forngrÃ-sku hliÃ°stÃ¦Ã°u Ã¾ess, â??logosâ?? â?? orÃ°inu sem var Ã upphafi, eins og kemur fram Ã *JÃ³hannesar guÃ°spjalli*. OrÃ°alagiÃ° â??aÃ° gjalda skynsemiâ?? getur haldiÃ° sÃ©r jafnvel Ã¾Ã³tt vegferÃ° orÃ°sins Ã textunum sem Ã¾Ã½tt er Ãºr sÃ© ekki alltaf eitt og hiÃ° sama. Ã?etta mÃ¡ sjÃ¡ Ã *PÃ¡ls sÃ¶gu postula* I, sem er Ã¾Ã½dd aÃ° verulegu leyti upp Ãºr *PostulasÃ¶gunnar* NÃ½ja testamentisins. Ã?egar PÃ¡ll postuli kemur til JerÃºsalem Ã sÃÃ°asta sinn Ã¡varpar hann Ã¦stan mÃºginn sem vill varpa honum Ã fangelsi og segir: â??HeyriÃ° Ã¾Ã©r, brÃ¦Ã°ur, Ã¾Ã¡ skynsemi er Ã©g mun gjalda fyrir mig.â?? OrÃ°alagiÃ° â??reddo rationemâ?? er notaÃ° Ã¡ Ã¾essum staÃ° Ã VÃºlgÃ¶tunni en Ã hinum upphaflega grÃska texta *PostulasÃ¶gunnar* talar PÃ¡ll um aÃ° hann Ã¦tli sÃ©r aÃ° flytja â??apÃ³lÃ³gÃuâ?? (á¼?Ï?Î¿Î»Î¿Î³Î¯Î±) eÃ°a varnarrÃ¦Ã°u. Ã•herslan er Ã¶ll Ã¡ hiÃ° talaÃ°a og lifandi orÃ°, og Ã¾eim sem Ã¾Ã½ddi sÃ¶guna Ã¡ 13. Ã¶ld hefur Ã¾Ã³tt orÃ°iÃ° â??skynsemiâ?? duga fullvel til aÃ° nÃ¡ utan um merkinguna.

Merking orÃ°sins â??skynsemiâ?? var Ã¾annig mun vÃÃ°tÃ¦kari Ã¡ kaÃ¾Ã³lskum tÃma en Ã samtÃ-ma okkar. NÃºtÃmamerkinguna er hins vegar lÃka aÃ° finna Ã heimildum frÃ¡ 13. Ã¶ld Ã¾ar sem orÃ°iÃ° er Ã³sjaldan notaÃ° um sÃ¡largÃ¡funa sem felst Ã Ã¾vÃ aÃ° greina rÃ©tt frÃ¡ rÃ¶ngu og gÃ¡fulegt frÃ¡ heimskulegu. MeÃ° siÃ°askiptunum mÃ¡ segja aÃ° sÃº merking orÃ°sins hafi orÃ°iÃ°

einrÃ¡Ã°, vafalaust sem liÃ°ur Ã Ã¾eirri lÃºtersku einstaklingshyggju sem tÃ³k vÃ¶ldin Ã trÃºarlÃfinu. OrÃ°iÃ° â??skynsemiâ?? kemur fyrir Ã¾risvar sinnum Ã KirkjuordinansÃu KristjÃ¡ns III. Danakonungs Ã¾ar sem lÃnur voru lagÃ°ar fyrir hinn nÃ½ja siÃ° Ã landinu, og Ã Ã¶llum Ã¾remur tilvikunum er vÃ-saÃ° til skynsemi Ã merkingunni â??dÃ³mgreindâ??, nokkurn veginn Ã¡ sama hÃ¡tt og viÃ° skiljum orÃ°iÃ° Ã dag.

Allt er Ã¾etta vert aÃ° hafa Ã huga, Ã¾vÃ ef nokkuÃ° er aÃ° marka hinar kaÃ¾Ã³lsku frÃ¡sagnir um dauÃ°astundina verÃ°ur ljÃ³st aÃ° skynsemin var ekki aÃ°eins Ã upphafi; hÃºn er lÃka Ã endann.

Heimildir

Heilagra manna sÃ¶gur I-II, Ãºtg. C.R. Unger. KristjanÃa, 1877.
Islendzk Ã¦ventyri I, Ãºtg. C.R. Unger. Halle, 1882.
Postola sÃ¶gur, Ãºtg. C.R. Unger. KristjanÃa, 1874.

Stjorn, Ãºtg. C.R. Unger. KristjanÃa, 1862.

Mynd

Le Mort devant son juge, Maitre de Rohan. Wikimedia.